

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כא, תש"ל

דומה לזה ששיער רש"י: יש קלס, שהוראתו 'רקע ברגלו'
(החוקלס לא יקלס בסנדל אלא במנעל" מו"ק כו, ב), ורקיעה
זו עשויה להיות סימן הן ללעג הן לתהילה, ומוזה שתי
ההוראות.

זוהי אמנם דרך אפשרית להתהוות שורש בעל משמעויות
נגדיות, כאשר הוראה סתמית מתפתחת מצד אחד לשבח
ומצד שני לגנאי (השווה לעיל § 6) ²⁷. אולם סברתו של רש"י
נראית יותר לגבי דובב — דיבה, מאשר לגבי קלס.

ישראל הורביץ

מאדם ועד תולעת

לקט פתגמים על החי בספרותנו
(המשך)

כלב (תוספות) ¹

ח. מקל

מאניה, גרופית של שקמה, המקל יאה לה

(יצחק בשויס, "משפחת מושקאט" [תרי"א אלטאב], עמ' 505)

27. ראה: S. Ullmann, *The Principles of Semantics*, Glasgow/

Oxford 1959, p. 120; K. Nyrop, *Das Leben der Wörter*. Leipzig

1903, Kap. III

1. ראה: "ואתא כלבא", "לשונונו לעם", קונטרס קנט—קס.

... הרי הוא בנו של "כלי קודש", של משולל זכויות. שכמותו
היו מגרשים מאסיפה במקלות כגרש את המקל

(משה אפרתי, "הסוכה הנופלת" [תר' א' קריב], עמ' 117)

דער הוגד איז ווערטה דעם שטעקען (1131)

יג. פסוק

ומה אלה המה? לעמוד כפוף ונכנע בפרוזדור חצרו של איזה
"פריץ" — — — אם לא ימצא טוב לפניו לשסה את כלביו
(מ"ד ברנדשטטר, כל כתבי, ח"ג, עמ' 40)
ולגרשנו

... נשקף האציל בעד החלון וקרא מתוך צחוק אשמדאי: —
שמואל'קה (רבי שמואל השתדלן מפרג — י"ה) מהר וצא!
הכלב שלי שונא את היהודים. רבי שמואל הרים את ראשו,
פנה אל האציל וקרא מתוך אנחה: — אוי ואבוי לנו היהודים
על אשר הגענו לידי כך, שכל כלב הוא שונא-ישראל...

(הרב י"ל הכהן פישמן, "שרי המאה", ח"ה, עמ' 28)

אנו, היהודים, בונים על חול. חיים חיי אויר, בשום מקום
אין מניחים לנו להגיע אל הפסוק

(יצחק בשויס, משפחת מושקאט [תר' י' אליאב], עמ' 137)

... לשדה מתיראים אתם לצאת, שמא ישנם שם כלבים

(משה אפרתי, "הסוכה הנופלת" [תר' א' קריב], עמ' 66)

איש עדין היה הגרמני, ורק כלבו שנא יהודים

(עמוס עז, "ארצות התן", עמ' 110)

(א) בוטער מענטש, נאר דער בייזער הונט לאזט זיט צו צו אים (ח"י

אילתי, "פתגמים יידיים", [בתעתיק אנגלי], סי' 16)

קשה היה לי להמשיך בדרכי. בכפרים היו הילדים הנוצרים
רוגמים אותי באבנים ומססים בי כלבים.

(שמואל בורנשטיין, "פלוגת הד"ר אטלס", עמ' 15)

...אתם רוצים לומר לי, כי שתי הגבירות האלו יהודיות הן?
ואינן פוחדות מפני הכלבים? ענו לו: אינך יודע דוקטור?
היהודים נשתנו כאן בארץ. השיב להם ויצמן: היהודים? לא!
מסתבר שהכלבים נשתנו!

(ר' בשן, "שיחות חולין של ויצמן", עמ' 14)

דער הונט לאזט מיך צום פסוק גיט קומען (1134)

ס ו ס

א. פגירות

— ה"וויר" אינו עוזר, — אומר הוא, — כשהסוסים הם פגירות.
קבלה היא לי מאבי: לא מכות מריצות את הסוס, אלא
מכולת!... (צימוד פתגמים — י"ה)

(יוחנן טברסקי, "הלב והחרב", עמ' 33)

דער וויא העלפט גיט, ווען די פערד זייגען פגירות ("יידישע שפראך",
ס' 344, יאנואר—אפריל, 1943); (י"ח טביוב, "אוצר המשלים והפתגמים",
ס' 2557)

ב. דרך

בניגוד לאימרה הקוצקאית המפורסמת: "באמצע הדרך הולכות
בהמות" (ח' נעמן, "הפועל הצעיר", גל' 17, תשכ"ד)

רק סוסים וחברי מפלגה הולכים בתלם

(דן בן-אמון, "מה נשמע", עמ' 331)

אין דער מיטן גייען פערד, אין די זייטן מענטשען (באמצע מתהלכים
אך סוסים, בקצה-הדרך — בני אדם) (יוסף גוימן, מאה אמרות עם,
סי 29); — צאו עמי לחוץ ואראכם: בצד-דרכים הולכים בני אדם,
באמצע-דרכים הולכים סוסים וחמורים... (א' דרויאנוב, «ספר הבדיחה
והחידוד», סי 2402)

ג. מצורע

— לכן מעוררים אותך... על סוסה נחשלת מטפסים כל
תינוקות של בית רבן...

(משה אפרתי, «דורות נשברים» [תר' א' קריב], עמ' 419)

אויף א פארשיווע פערד שטעלן זיך אלע פליגען (35); י' דוידזון,
«אוצר הפתגמים והמשלים», סי 891; ש' איינהורן, «משלי-עם ביידיש»,
סי 696, (נוסח אחר); י' כהן, «זה לעומת זה», סי 841.

ד. גנבה

זהו שאימרים הבריות משנגנב הסוס סוגרים דלתות הארווה
(ש"י עגנון, «והיה העקוב למישור», פ"א)

אז מען גנבט ארויס דאס פערד, פארשליסט מען די שטאל (77)

ה. שרפה

כמו שהמשל אומר: «מוציאים את הסוס ושורפים את
הארווה»...

גלוי וידוע לה, כל כוונתם להוציא את הסוס ולשרוף את
הארווה. (משה אפרתי, «דורות נשברים» [תר' א' קריב], עמ' 341)

מי אנוכי ומה אני, יפה יותר לא אהיה, לא אחכם עוד. —

ואם אין אני יאה לה כחמות, מוציאים את הבהמה ואת האורווה
מעלים באש

(חיים גראדה, „שבתותיה של אמא“ [תר' ש' שנהוד], עמ' 120)
„מוציאים את הפרה ושורפים את הרפת“, ניסתה לשדל את
עצמה במאמר הבריוח (דבורה בארון, „פרשיות“, עמ' 39)

מע נעמט ארויס דעם פערד און מע פארברענט די שטאל (לאה רחל יפה,
„פתגמים יידיים בסנט-לואיס“, סי' 163); ע"י יצחק ריבקינד, „יידישע
שפראך“, יולי—סעפט. 1954, עמ' 71

ו. מתנה

סוס הניתן במתנה אין בודקין בשיניו

(י"ל גורדון, „העצמות היבשות“, סי"ב, עמ' 35)
אך הרופא שם עלי עין כמו על „סוס הניתן במתנה, שאינו
צריך בדיקה“ (ש' בן-ציון, „נפש רצוצה“, כל כתבי, עמ' כד)

אין בודקים את שיני הסוס שניתן לך חינם

(ראובן ואלנרוד, „באין דור“, עמ' 150)
סוסים שניתנו במתנה או נתקפו בגזילה, אין בודקים אותם
בשיניהם... (ד' שניאור, „הנדר“, „הדואר“, גל' 1793)

סוס הנופל משמים אין בודקין לו בשינים

(יצחק שנברג, „בפלוגה האילמת“, מאז ומקדם, עמ' 97)
אין בודקין בקנקן הניתן במתנה.
(ד' שניאור, „פנדרי הגיבור“, ח"א, עמ' 241)

ואין בודקין למתנת-חינם

(נעמי פרנקל, „שאל ויוהאנה“, ח"א, עמ' 345)

א געשאנקענעם פערד, קוקט מען ניט אין די ציין (שלום כץ, "פון פאלקס מויל", עמ' 5); סוס גתן במתנה שניו מי מנה? ... (ע' גולנפול, "לקסיקון הפולקלור", סי' 935); ע"י פ' טורברג, כתבי, "משלי עם", סי' 97; "ב"צ אמתי, "ספר המשלים", עמ' 180; "י כהן, "זה לעומת זה" סי' 951

(המשך יבוא)

ראובן מירקין

להשלמת הנמצא במילונים

(המשך)

מחלת נפש (תרכ"א)

"הוא אשר דברתי: מחלתך מחלת נפש היא, השגעון אשר בו תנהג ברצותך לרפא מחלת נפשות בדרך עקש, ותשכח תורת רופאי הומעפאטיא" (אברהם מאפו, עיט צבוע, חלק שני, ווילנא תרכ"א, פרק ז' "בית נחמיה", עמ' 78).

(תרכ"ב) "איש כזה אשר בשלכת, חולה הוא במחלת-נפש" (שלום יעקב אברמוביץ [מנדלי מוכר ספרים], למדו היטב, ורשא 1862, עמ' 39)¹.

* מי שבידו עדות קדומה יותר מן המובאת כאן למלים ולצירופים הנדונים, ייטיב לעשות, אם יעמידנו עליה, ונביאנה משמו.
1. מר מ' מדן העמידני על הצירוף "חולי הנפשות" שב"משנה